

Det finns lätt identifierbara förtjänster med Svedjedals bok: den är kritisk och ifrågasättande. Boken kan genom omfattande register och notapparat användas som en uppslagsbok för att söka kunskap relaterade till Boyes verksamhet. Den otålige kan givetvis invända att detaljrikedomen blir onödigt stor, men Svedjedal skriver lätt och medryckande och behärskar sitt material på ett imponerande sätt. Man får lära sig mycket om mellankrigsårens svenska författarvärld.

VAD ÄR DET nu för ny bild av Karin Boye som ges? Mycket tidigt blev det klart att hon hade lätt för att skriva vers i olika former. Och längre fram tog hon till prosan för att förbättra sin ekonomi. Hon visar sig vara intelligent och orädd. Hon gav sig på svåra och oväntade uppgifter. Hösten 1929 då det ryktades om ett nobelpris till Thomas Mann övertalade Bonnier henne att översätta Manns *Der Zauberberg*, ett stort och språkligt krävande 938 sidors romanbygge i tät stil. Den lilla och flicksöta Karin visade sig vara skicklig i förenings- och kommittéarbete. "Vem hade trott att Boye kunde skriva en så bra bok," sade Hjalmar Gullberg överraskad om *Kallosain*. Å andra sidan var hon ofta djupt osäker och kunde drabbas av känslor av skuld och otillräcklighet och våldsamma humörsvägningar. Hon hamnade ibland i starkt depressiva perioder. Det var då hennes sociala situa-

”Svedjedal lägger noggrant pussel med händelseförloppet i det som ofta brukar uppfattas som den labila Boyes uppgivna kapitulation inför livsproblemets svårigheter.”

tion och kärleksrelationer fick hennes tankar på självmord att bli starka.

Åren 1940/41 innebar för Boye en kedja av svåra händelser och allt utspelade sig med de hotande världshändelserna som fond – finska vinterkriget, ockupationen av Danmark/Norge med mera. Mitt i allt detta plågades hon av att uppdraget som skattmästare i Samfundet De Nio hade visat sig växa henne över huvudet och hade missköts. Hon fick inte ordning på bokföringen och anklagade sig själv för slarv. Samtidigt försämrades hennes partners hälsa. Margot Hanel var en tysk-

judisk flicka som Boye förälskat sig i i Berlin 1932, och som hon sedan bodde med i Stockholm. Boye tog hand om Margot som hon själv uttryckte det. Men i slutet av 1940 blev Hanel sjuk, hon hade en svulst på äggstockarna och blev dessutom smittad av Karin Boyes influensa. Hanel dog i Karin Boyes lägenhet i maj 1941, kort efter Boyes bortgång. Allt komplicerades än mer av den älskade Anita Nathorst, som Karin förälskat sig i under de tidiga studentåren, men utan att känslorna blev besvarade. Hon var nu svårt sjuk i cancer och avled ett par månader efter Karin Boye.

Svedjedal lägger noggrant pussel med händelseförloppet i det som ofta brukar uppfattas som den labila Boyes uppgivna kapitulation inför livsproblemets svårigheter. Margit Abenius hade hävdat att det finns formuleringar i Boyes dikter och i hennes liv om att självmordet var något oundvikligt. Nu orkade hon inte mer; att beröva sig livet var en direkt följd av hennes personlighet. I biografien lämnas frågan öppen, men Svedjedal beskriver alternativa scenarier som är fullt rimliga. Boye gick ut från läkarbostaden i Alingsås med en ask sömnmedel i fickan den 23 april 1941. Eftersökningen tog lång tid och nattetemperaturen var mycket låg. Då hon efter flera dagar hittades var det för sent att rädda hennes liv.

Boye hade sagt till den sjuka Anita Nathorst vart hon skulle gå, men denna var svårt sjuk och hade sövts ner med morfin, varför hon glömde bort att informera de sökande om vad hon fått veta. Karin Boye ville säkert inte dö, hon handlade inte genomtänkt rationellt. Hennes livssituation såg dystert ut, men hon hade ju haft en stor framgång med *Kallosain* och bekymren med räkenskaperna i Samfundet De Nio var på väg att lösas. Oturliga omständigheter gjorde att hon inte kunde räddas. Den stärkande sömn hon var i behov av visade sig bli för evigt.

SVEDJEDALS BIOGRAFI HAR stor aktualitet. Han visar att Boye var en författare som har mycket att säga oss i vår egen tid. 1930-talets samhälle, kvinnosynen och familjefrågorna liksom hoten från de totalitära systemen är frågor som vi inte kan undkomma. Under de allra senaste åren har Boye blivit gestaltad i romaner om 1930-talet (Elisabeth Hjorth och Jessica Kolterjahn). Boye är en modern författare.

► Ingemar Nilsson är emeritus professor i ide- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet.

Louise Nilsson David Damrosch & Theo D'haen
Crime Fiction as World Literature
BLOOMSBURY | 312 S. | ISBN 9781501319327

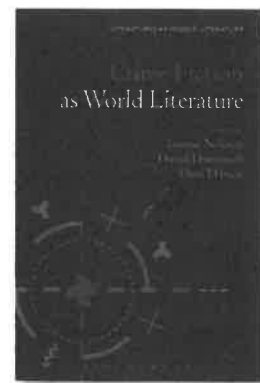
GLOBAL SPRIDNING FÖR LOKALA TEMAN

Recensent Helena Wulff

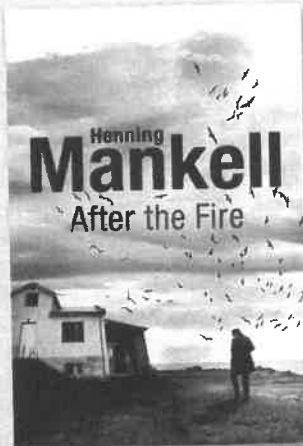
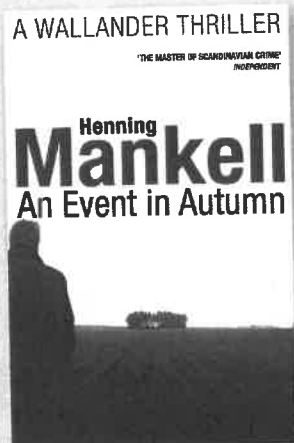
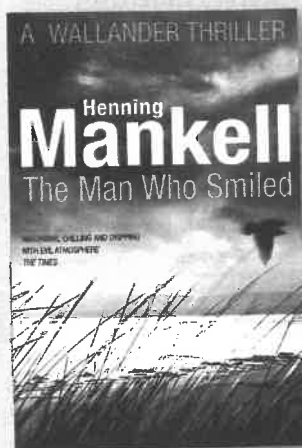
DE INTERNATIONELLA framgångarna för *Nordic Noir* är ett exempel på att periferin rör sig mot centrum – lokala teman marknadsförs globalt. Miljöskildringen tar större plats, deckarna blir som reseskildringar som förmedlar den lokala kulturen till omvärlden.

Det som fascinerar i böckerna om Sverige är kontrasten mellan en välordnad, nästan tråkig yta och det brutala våld som plötsligt bryter fram.

KONSTARTERNA & MEDIER

DET SVENSKA DECKARUNDRET har återigen gjort sig påmint, nu senast med den femte delen av Millenniumserien *Mannen som sökte sin skugga* av David Lagercrantz. Millenniumserien surfar fortfarande på det globala uppsvinget för deckare där det svenska inlaget och *Nordic Noir* är starka. Till skillnad från Stieg Larsson hade Henning Mankell tid på sig att se till att hans

Nordic Noir förmedlar bilden av Sverige som ett litet land där ingenting verkar hända.

deckarromaner med kriminalkommissarie Kurt Wallander inte skulle få fortsätta i flera delar skrivna av någon annan. Ändå räknas de som centrala i Nordic Noir, mycket tack vare filmatiseringar och tv-serier. De kan sändas år efter år och på så vis bli en del av vårt vardagsliv. Det är knappast någon hemlighet att Mankell blev förmögen. Under de senaste decennierna har deckare varit en påtagligt ekonomiskt också för medier och turistindustri. Deckarturism, med läsare som vallfärdar till platser där deckare utspelar sig, som det Ystad Henning Mankell skrev om och Stieg Larssons Stockholm, är en annan viktig draghjälp för böckernas spridning och försäljning.

I **ANTOLOGIN** *Crime Fiction as World Literature*, redigerad av litteraturvetarna Louise Nilsson, David Damrosch och Theo D'haen, är det svenska deckarundret ett givet inslag. Volymen ligger i linje med att begreppet världslitteratur inte längre är begränsat till det som tidigare betraktades som europeiska litterära mästerverk, den så kallade kanonen, utan nu syftar på global spridning och läsning av litteratur med ursprung i olika delar av världen, inte minst i länder och på språk som tidigare har förbisetts i Europa och USA. Det är stor spännvidd på redaktörer och kapitelförfattare i boken, alltifrån doktorander till välkända litteraturvetare från Europa, USA, Asien och Australien, och det fungerar fint. Det är sällan man kan täcka precis alla världsdelar i världslitteraturstudier, poängen är det världsomspännande greppet. Och brotten utspelar sig på platser över nästan hela världen – Israel, Kenya, Tibet och Sverige sticker ut. Volymens nitton kapitel är organiserade i fyra delar: "Det globala och

lokala", "Marknadens mekanismer", "Att översätta brott" och "Holmes hemifrån". Fyra av kapitlen fokuserar på Nordic Noir. Tre av dem är skrivna av svenska litteraturvetare i början av sina karriärer och ett kapitel är av amerikanen Bruce Robbins, en etablerad litteraturvetare vid Columbia University i New York.

I polemik mot vedertagna idéer inom litteraturvetenskapen om att romanen kan spåras från europeiska centra till icke-västerländska periferier visar Nilsson, Damrosch och D'haen att detta inte gäl-

”Nordic Noir spelar på att överdriva stereotypen av svenskar som inbundna och Sverige som ett litet land långt upp i norr där ingenting verkar hända.”

ler deckare. De har en annan historia. De första deckarna skrevs inte i Europa eller USA, utan i Kina på 1600-talet. Där utvecklade ett antal skribenter gamla berättelser om en förslagen domare, Di Renjie, som löste brott redan under Tangdynastin på 700-talet. Annars har det varit vanligt att identifiera Edgar Allan Poe som den som uppfann deckargenren. Numera är det lika troligt att författare i Bangkok följer vad deras japanska och italienska kollegor skriver, som att amerikanska deckarförfattare blir inspirerade av svenska författare och Nordic Noir.

Nordic Noir står för deckare som berättas från polisens perspektiv. De utspelar sig i ödsliga landskap och kännetecknas av en dystert stämning. Det som lyfter handlingen, och gör den speciell, är den oväntade kontrasten mellan en lugn, välordnad, nästan tråkig social yta å ena sidan och brutala mord, våldtäkter och rasism å den andra. Det är en värld långt ifrån Agatha Christies betydligt beskedligare mordgator på den engelska landsbygden. Nordic Noir spelar på att överdriva stereotypen av svenskar som inbundna och Sverige som ett litet land långt upp i norr där ingenting verkar hända.

DEN SVENSKA VÄLFÄRDSSTATEN är ett system som fortsätter att väcka uppmärksamhet utomlands, inte minst i USA där det som svenskar ser som grundläggande sociala rättigheter inte kan tas för givna. Med utgångspunkt i sitt tidigare forskningsintresse för välfärdsstaten ur litteraturhistorisk synvinkel granskar Bruce Robbins Nordic Noir i relation till den. Hans argument är att detektiver som Sarah Lund i den danska tv-serien *Brottet* och Kurt Wallander hos Mankell verkar ifrågasätta sina länder som välfärdsstater, men att deckare som genre i slutändan stödjer välfärdsstaten. Det är en nyans som går amerikanska tittare och läsare förbi, eftersom de enligt Robbins tenderar att uppfatta dessa skildringar i termer av sin egen motvilja mot staten.

I volymens öppningskapitel tillämpar Andreas Hedberg begreppet *globalisering* på Nordic Noir. Denna form av deckare är ett typiskt exempel på romaner som kan placeras i skärningspunkten mellan ett globalt mönster för marknadsföring och lokala teman. Ett lokalt tema som Hedberg har hittat är fastighetsbubblan i Sverige, som *Visning pågår* av Sofie Sarenbrant kretsar kring. Under våren 2015 var det den mest sålda svenska deckaren i pöcket. *Visning pågår* har översatts till flera språk, bland annat engelska. Den amerikanska utgåvan, publicerad av det svenska förlaget Stockholm Text, har reklamtexten "the new Queen of Scandinavian Crime" på omslaget. Detta är ett exempel på en deckare som har kommit ut i kölvattnet av Nordic Noir-vågen, men försöker använda sig av den. *Visning pågår* må ha sålt mycket bra i Sverige under ett par månader, men har översatts av ett litet svenskt förlag som inte har tillnärmelsevis samma räckvidd som de stora konglomeraten,

och den torde inte ha särskilt stora chanser att konkurrera med Stieg Larsson eller Henning Mankell på den globala litterära marknaden.

Det svenska deckarundret på den globala litterära marknaden är ämnet för Karl Berglunds kapitel. Det tar avstamp i David Lagercrantz *Det som inte dödar oss*, hans första fortsättning på det som brukade kallas för Millenniumtrilogin, men som nu alltså finns i fem delar. *Det som inte dödar oss* (*The Girl in the Spider's Web*) föregicks av massiv marknadsföring där förlag, agent, översättare och läsare undrade hur det skulle gå. Somliga uttryckte oro. På dagen den 27 augusti 2015 publicerades boken samtidigt i inte mindre än tjugofem länder, och kort därefter i ytterligare femton länder. Succén var snart ett faktum.

Att Lagercrantz framgång kan knytas till Larssons popularitet är självklart, men det är inte hela förklaringen. Lagercrantz har lyckats hitta en stil och handling som fungerar för kritiker och läsare. För Berglund är det viktigt att Larsson, Lagercrantz och andra Nordic Noir-författare skriver från periferin på den globala litterära marknaden, de har förändrat relationen mellan centra och periferier där. Nordic Noir har också förändrat bokmarknaden i Sverige framför allt genom att den lett till framväxten av den litterära agenten, som förmedlar manuskript till förlag och säljer rättigheter både för översättning till internationella förlag och till medier, ofta på bokmässor.

FÖR ATT VÄRLDSLITTERATUR ska fungera som sådan spelar översättningar en avgörande roll. Det väcker inte bara rent språkliga frågor om vad som översätts och hur. Det accentuerar också samspelet mellan de litterära texterna och både politiska och kulturella kontexter. Vad försvinner i en översättning, vad skapas och vad visar sig trots allt vara oöversättligt? Ofta sker anpassningar till lokala kulturella sammanhang. I introduktionen till volymen betonas redaktörerna vissa avgörande förändringar i den globala bokmarknaden, som digitaliseringen och e-boken, och övergången från nationella förlag till internationella konglomerat. Dessa förändringar har också lett till att översättningar inte bara sprids snabbare nu än tidigare, utan de kan också publiceras samtidigt på många språk i olika länder världen över.

En deckarförfattare som fungerar ytterst väl i översättning är Agatha Christie. Med tanke på att hon i likhet med många framgångsrika författare hade svårt att få sin första bok publicerad, är det intressant att se att enligt UNESCO:s Index Translationum finns hennes böcker nu översatta till mer än 103 språk, som ska ha sålts i

omkring 2 miljarder exemplar. Dessa svindlande siffror antyder att deckarutgivning kan vara en ytterst lönsam verksamhet för författare och förlag.

Att omslagsbilder är avgörande för marknadsföringen av deckare är tydligt i en av redaktörerna, Louise Nilssons inspirerande kapitel. Omslagsbilder väljs utifrån en viss Nordic Noir-estetik som anknyter dels till det moderna svenska samhället, dels till ett kulturarv, och det går också att se spår av folklore. Samtidigt drivs urvalet av profitintressen. Givetvis måste omslagsbilder anknyta till innehållet i deckaren, ändå går det att urskilja vissa återkommande symboler med påtagliga skillnader mellan den nationella och den globala utgivningen. När det gäller Nordic Noir är det mer vinter på omslagen till de böcker som är översatta för en global marknad än på dem som ges ut på den svenska marknaden, där snö inte ter sig särskilt exotiskt. I stället täcks svenska utgåvor av "universella" troper som pistoler, stadsvyer och svarta siluetter. Svart och rött är för övrigt vanliga färger både på omslag till deckare på svenska och på andra språk. En annan twist här är att när deckare görs tillgängliga för en större publik genom medieversioner kan det leda till att nyutgåvor av böcker får omslagsbilder från filmer och tv-serier.

DET HAR GÅTT mer än hundra år sedan Arthur Conan Doyle debuterade och nästan lika länge sedan Agatha Christie började skriva. Då var Storbritannien fortfarande en kolonialmakt. I takt med att den politiska världskartan ritas om sprids litteratur på nya sätt över världen. Miljöskildringarna tar allt större plats och deckarna blir som reseskildringar. Det gäller dels inhemska författare som Qiu Xiaolong som skriver om det moderna Kina, dels västerlänningar som Colin Cotterill vars deckare tilldrar sig i Laos och Thailand och bygger på gedigen kunskap om dessa länder. Där fungerar detektiven som en antropolog som förmedlar den lokala kulturen till världen utanför. *Crime Fiction as World Literature* lyfter fram en genre som har gått från att vara en marginell nationell företeelse till att inta en prominent plats på den globala litterära scenen.

► Helena Wulff är professor i socialantropologi vid Stockholms universitet.

Matts Lindström Drömmar om det minsta – Mikrofilm, överflöd och brist, 1900–1970

MEDIEHISTORISKT ARKIV
303 S. | ISBN 9789198380927

DET LILLA FORMATET SKULLE BEMÄSTRA DET STORA FLÖDET

Recensent Eva Hemmungs Wirtén

MATTS LINDSTRÖMS välskrivna avhandling placerar in mikrofilmen som en del av 1900-talets bredare mediehistoria. Han visar hur en teknologi laddas och återladdas med drömmar och förväntningar i olika historiska kontexter. Av mikrofilmen förväntade man sig att den skulle avhjälpa överbelastning när det gällde information och att den skulle skydda ovärderligt material mot katastrofer.

KONSTARTERNA & MEDIER

VAD KAN MIKROFILMEN säga oss om 1900-talets mediehistoria? Ganska mycket, visar det sig i Matts Lindströms avhandling *Drömmar om det minsta – Mikrofilm, överflöd och brist, 1900–1970*. I en bok fylld med fantastiskt bildmaterial kommer alla förutfattade